

Kritické a hodnotiace myslenie žiakov – základná zásada reformy školstva a jej problémy pri zavedení

Critical and evaluative thinking of pupils - the basic principle of educational reform and its problems of implementation

Monika Blaščíková

Abstract

Introducing critical and evaluative thinking into the school system requires patience, systematic approach and support from all stakeholders that may be encountered with a few problems. The introduction of critical and evaluative thinking requires well a chosen and systematic approach that takes into account the needs of pupils, teachers and the school environment. Effective introduction of these skills can provide students with tools for better understanding and solving complex problems in their life and work. The conditions for quality in education are a high-quality school system with a model of standard European financial security, high-quality teachers, modern content of education, but also a favorable climate in society for education, wisdom and creativity. School systems, which tend to permanently monitor the status of their success and efficiency, have set models of permanent monitoring of the main performance indicators of the system and mechanisms of flexible response to stagnant elements.

Keywords: School System. Critical Thinking. Reform. Modern Standards.

Úvod

Pri určení celkovej orientácie vzdelávania je potrebné starostlivo prepojiť a vyvážiť rad zdanlivo protichodných, ale v skutočnosti komplementárnych hľadísk. Ide predovšetkým o rovnováhu individuálneho a spoločenského záujmu, o vyváženie pomeru medzi uznávaním kultúrneho bohatstva a podporou invencií a iniciatív, medzi poznávaním tradícií, výchovnou a vzdelávacou funkciou, medzi rozvíjaním kompetencií a získaním potrebných vedomostí. Predovšetkým však pôjde o rovnováhu základných hodnôt pri formovaní osobnosti a slobody jednotlivcov, ich zodpovednosti k tomu, čo je pre spoločnosť dôležité. Kurikulárna reforma a jej procesy sa postupne stávajú realitou škôl a nepochybne budú mať výrazný dopad vo všetkých nadväzujúcich systémoch vzdelávania. Kurikulárna reforma a realizácia jej jednotlivých krokov si vyžaduje maximálnu pozornosť a odbornú, finančnú, materiálnu, propagačnú, politickú a spoločenskú podporu. Vytvorenie a postupné zavedenie koncepcie dvojúrovňového kurikulárneho modelu je nástrojom zvýšenia efektivity vzdelávacej sústavy a všeobecného rastu ľudského, ale aj sociálneho kapitálu. Cieľom reformy nie je iba vytvorenie širokej škály vzdelávacích programov a vzdelávacej ponuky, ale hlavne efektívnejšie vzdelávanie, ktoré bude viesť k rastu vzdelanosti národa a zvýšeniu ekonomického potenciálu. Kľúčovou postavou tohto procesu sú predovšetkým učitelia. Bez ich angažovanosti v priebehu všetkých etáp reformy nemôže dôjsť k jej účinnej realizácii a proces ostane na úrovni iba formálnej zmeny kurikula. O tom, ako bude vyzerat' školstvo

o 15 – 20 rokov však budú rozhodovať mnohé činitele, ktorých preferenciu môžeme dnes iba tušiť.

1 Kritické myslenie

Človek sa prostredníctvom kritického myslenia naučí zaobchádzať s informáciami. Je dôležité, aby študent vedel hľadať, či filtrovať relevantné informácie, budovať si argumenty a myslieť na možné slabé i silné stránky. Pri príprave na diskusiu musí človek rozmyšľať nad možnými protiargumentmi a pripraviť sa na ne, čím sa naučí vnímať problém s viacerých perspektív. Študent sa počas hodiny vyjadruje na rôzne témy, pracuje s informáciami, ktoré už má, ďalej na nich stavia a spája ich do väčšieho celku. Tým, že človek nepojíma informácie pasívne ale implementuje ich do svojho jazyka a dialógu, naučí sa rozpoznávať ich pravý význam. Študent sa taktiež učí, ako postupovať pri riešení rôznych problémov. Stanovuje si otázku, ktorou sa bude zaoberať, tvorí si hypotézy, zbiera informácie, narába s nimi, skúma problém do hĺbky a napokon tvorí závery. Najdôležitejšie však je, že názor na vec, je jeho vlastný, má ho sám pred sebou vyargumentovaný a vie, prečo mu verí. Naučí sa tak samostatnosti, pripravuje sa na prednášku dobrovoľne a so záujmom, čo zvyšuje jeho pochopenie zodpovednosti. Buduje si dôveru v seba samého, učí sa počúvať a rešpektovať iných. Ak človek prijíma argumenty s pokorou a skutočne sa nad nimi zamýšľa, môžu mu len rozšíriť jeho obzory. Kritické myslenie je teda kreatívny a veľmi dynamický proces, ktorý buduje istú kultúru vyjadrovania sa a diskutovania. Schopnosť formulovať myšlienku a otázku, aby mala hlavu a pätu, nie je vôbec jednoduché. Človek musí dávať pozor, aby zachytil argumenty a vedel na ne reagovať. Eliminujú sa predsudky, strach a nevedomosť. Učiteľ nie je neohrozená autorita, je učiteľom v tom najčistejšom a najúprimnejšom slova zmysle. Mladý človek, ktorý je takto podnecovaný a premýšľa o rôznych témach, má väčšiu šancu nájsť svoj záujem, ktorému sa chce venovať aj naďalej. Výber školy by potom nemusel byť tápaním v tme. Kritické myslenie volá po interdisciplinarite a integrujú sa tu vedomosť z rôznych odborov. Zapojiť matematiku, či biológiu do filozofickej diskusie? Samozrejme! Človek má aktívne aplikovať znalosti a nie len ich pasívne prijímať. Človek taktiež vníma rôzne uhly pohľadu, má možnosť postaviť sa do určitých situácií a sociálnych rolí. Myslenie nie je len o jednom výsledku, ale najmä o tej ceste, procese ako sa k nemu dostať. Sokrates robil to isté. Diskutoval s ľuďmi, pýtal sa ich otázky, ktoré človeka dovedli k tomu, že začal pochybovať o niečom, čo pokladal za samozrejme. O tom to všetko je. Prečítať, čo si pán M myslel o Aristotelovi bez toho, aby ste čítali Aristotela samotného, nesmeruje k poznaniu. Kritické myslenie učí človeka myslieť slobodne. Stratí sa tendencia slepo nasledovať niekoho názory. Z davu nevystúpíte, ak si budete obliekať niečo iné, počúvať inú hudbu ako práve letí (Blazseková, 2015).

1.1 Vytváranie prostredia pre kritické myslenie

Naučiť niekoho kriticky myslieť nie je vôbec jednoduchou úlohou, a ani to nie je vec, ktorá sa nacvičí v určitom ročníku a potom sa už k nej netreba vracieť. Neexistuje nijaký zaručený sled krokov vedúci k rozvoju kritického myslenia. Existuje však súbor podmienok, ktoré musí vyučovanie splniť a žiaci pochopiť, aby sa kritické myslenie účinne rozvíjalo.

Učitelia by v triede mali (Hajrová, M., 2015):

- poskytnúť čas a príležitosť, aby si žiaci kritické myslenie mohli vyskúšať
- dovoliť žiakom premýšľať nad vecami, voľne uvažovať
- akceptovať rôznorodé myšlienky, nápady a názory
- podporovať aktívne zapojenie žiakov do učebného procesu

- zabezpečiť žiakom bezrizikové prostredie, v ktorom nie sú vystavení výsmechu
- vyjadriť dôveru, že každý žiak je schopný kritického posudzovania
- oceňovať kritické myslenie

Ak sa majú žiaci účinne zapojiť do kritického myslenia, musia:

- rozvíjať svoje sebavedomie a pochopiť, že ich názory a myšlienky majú hodnotu
- aktívne sa zapájať do procesu učenia
- s rešpektom si vypočuť iné názory
- sformulovať svoj úsudok a byť pripravení ho buď vyjadriť alebo pozdržať

2 Reforma školstva

Predpoklady školského systému školy, ktorá permanentne buduje svoju kvalitu (Pajtinka, 2015):

- mať víziu svojho smerovania, filozofiu budúcnosti,
- permanentne komunikovať o kvalite svojej školy, porovnávať sa s najlepším
- záujmy žiakov a rodičov a spoločnosti musia byť v centre záujmu,
- podpora skvalitňovania pedagogického zboru a pedagogických zamestnancov v systéme,
- zavádzať inovácie vo vnútri škôl a školského systému,
- jasne koncipovať organizačnú štruktúru školy, vzdelávacej sústavy a ich jednotlivých článkov, presne definovať kompetencie, práva, povinnosti,
- odstraňovať bariéry medzi jednotlivými článkami systému,
- budovať efektívne tímy,
- budovať mechanizmy pre monitorovanie a hodnotenie úspešnosti školy a školskej sústavy,
- zainteresovať všetkých do riešenia problémov, motivovať všetkých, aby mali záujem zdokonaľovať systém, v ktorom pracujú,
- zaviesť systematickú komunikáciu v škole, v školskom systéme medzi jednotlivými inštitúciami a záujmovými skupinami,
- rozvíjať zručnosti pre riešenie konfliktov a problémov a vyjednávania,
- poskytovať dostatok slobody a autonómie a dovoliť primerane riskovať,
- monitorovať a prijímať názory učiteľov, žiakov, verejnosti, vyhodnocovať ich, analyzovať a prijímať kroky na realizáciu dobrých myšlienok a riešení,
- budovať vzájomnú úctu a dôveru medzi pedagógmi, žiakmi, študentmi, rodičmi a širokou verejnosťou.

2.1 Posolstvá reformy školstva

- Vzdelávanie a výchova sú najefektívnejšou investíciou spoločnosti a jednotlivca.
- Kto chce byť úspešný, musí sa celoživotne vzdelávať.
- Kto túži po vzdelaní a vedomostiach, musí sa chcieť učiť a pre učenie obetovať sily a svoj čas.
- Vzdelanie môže byť zaujímavá, a často i zábavná činnosť.
- Učiteľ spravidla nie je našim nepriateľom a súperom, ale sprievodca svetom vedomostí a poznania.
- Škola musí svojim žiakom poskytovať zmysluplné vedomosti, zručnosti a kompetencie.
- Ak si nebudeme vážiť školu, učiteľov, vedomosti, nebudeme si vážiť ani seba.

- Vedomosti, zručnosti, kompetencie sú strategickou surovinou doby.
- Rodina a škola sú partneri, ktorým záleží na dobrom vzdelaní detí. Pre každé dieťa jestvuje efektívna vzdelávacia cesta.
- Učiteľ musí učiť zmysluplné veci, musí dokázať vysvetliť a zdôvodniť, kde a ako je možné novú informáciu, či poznatok využiť v praxi.
- Metódy práce učiteľa musia byť prispôbené potrebám žiaka, jeho vekovým a zdravotným predpokladom a cieľu dosiahnutia čo najefektívnejších výsledkov.
- Dobré a úspešné školstvo je základom úspešných národov a štátov. Každý, kto sa zrieka možnosti získať dobré vzdelanie sa sám vystavuje nebezpečeniu biedy, chudoby, a neúspechu.

2.2 Priority novej školy

Podľa PhDr. Pajtinku, PhD. (Pajtinka 2015) sú priority školy dané nasledovne:

- žiak má právo na kvalitného učiteľa a vzdelanie. Už na začiatku vzdelávacej cesty treba naučiť žiakov učiť sa.
- učiteľ musí dokázať žiakovi vysvetliť praktické využitie poznatku a informácie, ktorú ho učí. Cieľom vzdelávania je nadobudnutie kompetencií pre osobnostný rozvoj a kariéru človeka
- budovanie novej atmosféry v triede a škole, budovanie modelu priateľskej školy / koniec okrikovania žiakov a direktívneho vedenia vyučovania/
- žiak musí látku porozumieť a učiteľ musí dokázať látku vysvetliť tak, aby sa táto zásada naplnila
- učiteľ musí mať k dispozícii širokú škálu podporných didaktických prostriedkov, aby dokázal vyučovať efektívne
- škola musí mať pre žiakov pripravené ďalšie rozvojové a kultivačné programy
- všetci žiaci sa nebudú učiť všetko. Časť obsahu bude spoločným základom, druhá časť bude mať profilačný charakter
- zmena priorít v metódach vyučovania – do popredia pôjdu –kritické myslenie, analytické myslenie, riešenie projektov, konštruktivizmus, tvorivé riešenie problémov
- obsah sa musí permanentne inovovať podľa nových výsledkov vo vede a výskume, s tým musí byť spojená nová kvalita vzdelávania učiteľov
- nový motivačný model hodnotenia práce žiaka a klasifikácie
- posilnenie individuálneho prístupu učiteľa k žiakovi /zníženie počtu žiakov v triedach/. Učiteľ musí s odborníkmi dokázať analyzovať, prečo žiak zlyháva a dokázať pripraviť program nápravy
- nová stratégia motivácie žiakov učiť sa a vážiť si vzdelanie a vedomosti
- nová úroveň spolupráce učiteľov a rodičov, spoločné hľadanie riešení problémov dieťaťa, hľadanie kariérnej a vzdelávacej cesty
- zmena vzťahov vo vnútri pedagogických kolektívov, v manažovaní výchovno-vyučovacieho procesu, prijať etický kódex učiteľa
- motivačné hodnotenie práce učiteľa a posilnenie jeho sociálneho statusu v spoločnosti.

2.3 Podporné prostriedky pomáhajúce novej reforme

- nový model kariérneho rastu učiteľa postavený na raste jeho kvality
- nové učebnice, podporné didaktické prostriedky

- nový model využívania IT vo vzdelávaní a zefektívňovaní vyučovania
- možnosť využitia zdrojov EU na hľadanie nových, inovatívnych procesov učenia
- vytvorenie priestoru na experimenty a hľadanie nových ciest vzdelávania
- analýza zlyhávania slovenských žiakov v PISA a návrhy na zmeny
- reforma prípravy budúcich pedagógov na vysokých a stredných školách

2.4 Predchádzanie zlyhania zavedenia novej školskej reformy

- a) všetci riaditelia a učitelia musia prejsť postupne preškolením na nový obsah vzdelávania,
- b) učitelia a školy musia dostať novú výbavu a kompetencie v ovládaní IT a ich využívaní v praxi,
- c) učiteľ musí dostať informácie o novom modeli svojho kariérneho rastu a možnostiach jeho využívania,
- d) všetci učitelia musia prejsť preškolením na nové metódy vyučovania a nový štýl učenia,
- e) pre učiteľov treba pripraviť v elektronickej ale aj printovej podobe metodické pomôcky, príručky, námety na to, ako učiť ľahšie a kvalitnejšie, učitelia musia dostať informácie o tom, ako analyzovať zlyhávanie žiaka vo vzdelávacom procese,
- f) školy musia vypracovať nové školské pracovné poriadky svojich zariadení, kde budú zakomponované nové princípy atmosféry školy,
- g) učiteľom sa musí vytvoriť priestor na experimentovanie, hľadanie nových efektívnejších spôsobov vyučovania, musí sa im to oplatiť a musia mať priestor na prezentáciu svojich riešení.

3 Reforma školstva a jej možné zlyhania

Reforma školstva, ktorá sa začala v roku 2008 u nás síce vytvorila predpoklady pre mnohé pozitívne zmeny, ale nerealizovala sa v súlade v jej zámermi a teoretickými návrhmi, ktoré rešpektovali prognostické vízie moderného vzdelávacieho systému. V súčasnosti sa očakáva vyhodnotenie realizovaných procesov a nastavenie procesov permanentného zdokonaľovania celého školského systému. Správa o ktorej sa intenzívne diskutuje by mala priniesť zásadné návrhy na vytvorenie stratégie zásadných zmien v školstve, ktoré budú korešpondovať so stratégiou ekonomiky Slovenska v budúcnosti. Mali sme doteraz 21 ministrov školstva... čo je 1,4 roka pre ministra, presnejšie 524 dní je životnosť jedného ministra školstva. Málokto z nasledujúcich ministrov sa snažil o kontinuálnu snahu realizovať v praxi zámery projektov výchovy a vzdelávania. Mali sme najmenej štyri ucelené projekty reformy školstva: Duch školy, Konštantín, Milénium a Učiace sa Slovensko – ani jeden projekt sa dôsledne nere realizoval – možno by bolo presne prirovnanie, že reformné projekty diagnostikovali stav, objavili „choroby“ systému, nedostatky, boľavé miesta a navrhli víziu, opatrenia – je to akoby sa diagnostikovalo, že niekto má zlomenú nohu, vieme čo to je, čo s tým robiť, ale nikto nič nerobí... nanajvýš povie, že treba liečiť chrípku... alebo či v triednom výkaze škrtať nepotrebný text sprava zhora do ľavého dolného rohu alebo naopak. Urobilo sa niekoľko významných analýz na stovkách učiteľov, odborníkov, kde bola základná otázka, prečo je to tak: Najčastejšie príčiny zlyhania edukačného systému na Slovensku podľa respondentov sú (Pajtinka, 2015):

Zlé riadenie školstva, od vlády, ministerstva, cez samosprávy, zriaďovateľov až po riaditeľov škôl a učiteľov.

Viackoľajnosť riadenia školstva. Absencia vízie školstva. Podskupina tejto príčiny je: odborná vybavenosť, profesionalita ministrov školstva (za povšimnutie stojí pokles akademických a pedagogických hodností ministrov od roku 1989 doteraz), absencia prepojenosti, nadväznosti, kontinuity reforiem. Často sa objavuje konštatovanie, že školstvo je prioritou štátu, ale v praxi sa to neprejavuje – dokumentom môžu byť platy učiteľov, vybavenie škôl a pod. Konštatuje sa diskvalifikácia výchovy v porovnaní so vzdelávaním

Zlé financovanie školstva.

Často spájané s motiváciou učiteľov, rodičov, zriaďovateľov, ale ide aj o platy, materiálne vybavenie škôl, dochádzka autobusmi do škôl, reorganizácia siete škôl a pod., vrátane vedy a výskumu. Slovensko je jediná krajina v EÚ, ktorá nemá výskumný ústav pedagogický, pritom ide o výchovu a vzdelávanie okolo 700 tisíc žiakov, 90 tisíc učiteľov, 3500 škôl a následne aj rodičov týchto detí.

Mlčanie väčšiny (učitelia, študenti, rodičia, občania...)

Analytici zaraďujú medzi príčiny neuspokojivého stavu školstva na Slovensku.

3.1 Identifikátory stavu zlyhania systému

Významné ukazovatele chýb systému edukácie bez nároku na zoradenie podľa závažnosti sú napríklad tieto (Pajtinka, 2015):

1. Osobitne podčiarkujeme zlyhanie vo vnútornej motivácii učiť sa – či má žiak rád školu, či rád do nej chodí – merania v tomto smere sú nepriaznivé pre naše školstvo v porovnaní s inými krajinami EÚ.
2. Kurikulárna reforma sa neuskutočnila – rozličné návrhy na redukciu učiva, návrhy na rozdelenie učiva na stupne, na možnosť redukcie učiva o 30% , 20% a iné sú vysoko subjektívne a nekontrolovateľné a nerealizovateľné alebo subjektívne realizovateľné. Je to jedna z príčin zlyhania myslenia a poznávania našich žiakov v medzinárodných testoch.
3. Dodnes sa neuskutočnila zásadná reforma metód, spôsobov vzdelávania na základe rozvíjania všetkých poznávacích funkcií a na základe rozvíjania najmä „mäkkých“ zručností.
4. Financovanie školstva je od roku 1989 doteraz na hranici 3,2 % – 3,6 % z HDP oproti 6% priemeru štátov EÚ; podobne je to s nízkym financovaním vedy a výskumu
5. Kríza učiteľa je alarmujúca. Učitelia v celom školskom systéme sú zlé platení – vysokoškolský profesor s dlhoročnou praxou má plat okolo 800 Eur za mesiac; čím ďalej je menej hlásiacich sa maturantov na pedagogické fakulty, veľa učiteľov učí nekvalifikovane, supluje odborné predmety – napr. učiteľ telesnej výchovy supluje učiteľa fyziky na 2. stupni ZŠ, učiteľ náboženstva supluje učiteľa etiky v čase pandémie učia rodičia. Nesleduje sa zdravotný stav učiteľov, psychické zdravie, vyhorenosť, neurotizácia učiteľov, stresy v práci učiteľov.
6. Inklúzia – segregácia – nemáme dodnes ani legislatívne riešené problémy okolo inklúzie. Naši žiaci dvadsať rokov zlyhávajú v medzinárodných meraniach práve pre zlé výsledky znevýhodnených žiakov. Európska únia nás kritizuje za zlú inkluzívnu politiku. Keď skončí financovanie odborných zamestnancov v školách z peňazí EÚ ostane 365 škôl, ktoré majú pomáhajúcich odborníkov platených z financií EÚ bez zamestnania, pokiaľ ich platy nebude platiť štát.

7. Psychické zdravie detí a mládeže najmä v čase pandémie, ale aj obecnjšie je silné narušené. Výskumy lokálne aj na širších vzorkách u učiteľov ukazujú, že ich závažným problémom je riešenie disciplíny, správania žiakov – nie učenie, nie iné problémy ale správanie. To súvisí so zosúladením potrieb žiakov s potrebami školy. Sú štúdie, ktoré intenzívne poukazujú na to, že školy sa viac prispôbujú žiakom, ako svojim cieľom vzdelávania a výchovy. V mene rešpektovanie potrieb detí. Tento falošný humanizmus je podporovaný quasiliberalnými teóriami výchovy a governmentom škôl a školských zariadení.
8. Predčasné ukončenie povinného vzdelávania v nižších ročníkoch SR=8% EÚ 6,6% Východ SR = 14%.
9. Úplne falošným extrémom liberalizácie a slobody je výrok učiteľky žiakov základnej školy: „teraz v čase pandémie žiaci nemusia chodiť do školy, nemôžu prepadnúť, nemusím ich známkovať, nemusia sa učiť aj tak skončia školu, nech sa o nich potom postará štát – ako ich mám motivovať, aby chodili do školy?“

Záver

Kritické myslenie je dôležitou súčasťou novej školskej reformy, i napriek tomu, že existuje veľké množstvo indikátorov zlyhania systému, je možné, aby reforma bola úspešná a nastavila fungujúci školský systém. Reforma školstva je veľmi zložitá záležitosť. Týka sa nielen veľkého počtu učiteľov, odborníkov, žiakov, ale aj rodičov a celej spoločnosti. Ašpiráciou reformných projektov bolo uskutočniť nie čiastkové zmeny (novely), ale uskutočniť systémové zmeny. A takéto zmeny nie sú len zložité, ale trvajú dlhší čas, preto reformu možno chápať ako proces, a tento proces musí byť permanentný.

Bibliografia

- Blazseková, T., 2015, Čo je to kritické myslenie. Článok. Dostupné na: <https://www.startitup.sk>
- Hajrová, M., 2015, Rozvoj kritického myslenia metódami aktívneho vyučovania. Metodicko-pedagogické centrum,. Dostupné na: <https://mpc-edu.sk>
- Harausová, H., Ako aktivizujúco vyučovať odborné predmety. MPC 2011. ISBN 978-80-8052-396-1. Dostupné na: <https://mpc-edu.sk>
- Kritické myslenie – povinná výbava každého z nás. Dostupné na: <https://eduworl.d.sk>
- Kritické myslenie pomáha rozlišovať. Dostupné na: <https://silverdium.sk/klub-optimistov> 3
- Pajtinka Ľ., Odporúčenia a námety na zamyslenie pre reformu nášho školstva vyplývajúce z analýzy názorov respondentov rozhovorov o výchove a vzdelávaní z radov učiteľov a osobností. Článok Dostupné na: http://edurozhovory.sk/?page_id=455

Ing. Monika Blaščíková, MBA

Vysoká škola DTI,

Didaktika technických profesijných predmetov

Sládkovičova 533/20, 018 41 Dubnica nad Váhom

monika.blascikova33@gmail.com